
Trgovina z ljudmi in neformalna ekonomija – analiza belgijskih izkušenj

VARSTVOSLOVJE,
let. 14
št. 3
str. 277-290

Bojan Dobovšek, Leja Drobnak

Namen prispevka:

Namen prispevka je opredeliti pomen trgovine z ljudmi za neformalno ekonomijo ter hkrati predstaviti trgovino z ljudmi in neformalno ekonomijo kot problematiko, s katero se srečuje globalni svet. Izhodišče dela je definirati trgovino z ljudmi in področje neformalne ekonomije v povezavi s trgovino z ljudmi. Neformalna ekonomija je del neformalnega sektorja in zajema tudi neformalno zaposlovanje, kjer pa se lahko istočasno zrcali problematika trgovine z ljudmi v namen spolnega izkoriščanja in izkoriščanja delovne sile. Med drugim je namen prispevka predstaviti, kako se Belgija srečuje s problemom trgovine z ljudmi na področju spolnega izkoriščanja in izkoriščanja delovne sile ter belgijski sistem zaščite potencialnih žrtev.

Metode:

Prispevek analizira obstoječa spoznanja iz domače in tuje literature ter jih z metodo klasifikacije in analize primera Belgije aplicira v slovenski prostor.

Ugotovitve:

Izkoriščanje delovne sile je posledica kompleksnih poslovnih aktivnosti z različnimi dobavitelji in podizvajalci, kar predstavlja možnost podjetjem za spremljanje njihovih dejavnosti po svetu. Podjetja morajo zagotoviti vse elemente poslovanja (prostora, delovni čas, ustrezno dokumentacijo zaposlovanja). Trgovina z ljudmi krši mednarodno spoštovanje človekovih pravic in pogosto kljubuje mednarodnim standardom za delo. Zajema žrtve, ki so poleg ostalih oblik nasilja, namenjene za potrebe seksualne industrije in prisilne prostitucije in ostalih oblik spolnega nasilja. V tem primeru bi moral biti nadzor nad to obliko izkoriščanja bolj organiziran s strani organov pregona, kaznovalne politike, predvsem pa preventive.

Izvirnost/pomembnost prispevka:

Trgovina z ljudmi zajema različne oblike izkoriščanja, ki potisnejo ljudi v obliko sodobnega suženjstva. Kljub temu, da je trgovina z ljudmi razširjena dejavnost organizirane kriminalitete, širša javnost trgovino z ljudmi še vedno smatra kot problematiko zgolj spolnega izkoriščanja. Prispevek razloži povezavo med trgovino z ljudmi in neformalno ekonomijo, ki zajema tudi druge oblike izkoriščanja.

UDK: 343.3/.7(493)

Ključne besede: trgovina z ljudmi, neformalna ekonomija, delovna sila, izkoriščanje, spolno izkoriščanje, organizirana kriminaliteta

Human Trafficking and Informal Economy – Belgian Experiences

Purpose:

The purpose of this paper is to analyze the role of human trafficking in informal economy and to present it as a global issue. The starting-point is to define human trafficking and the role of informal economy in relation to human trafficking. Informal economy includes informal employment giving rise to synchronous emergence of sexual and labor exploitation facets of human trafficking. The paper also presents how Belgium faces problems caused by the trafficking aimed at sexual and labor exploitation and, in that regard, shows the Belgian system of protection of potential victims in the light of its implementation in Slovenia.

Design/Methods/Approach:

After a review of the domestic and foreign literature, the paper analyzes the existing cognition of the issue and, based on a relevant classification method and the Belgium case analysis, applies it to the Slovenian territory.

Findings:

Labor exploitation is a result of complex business activities by various suppliers and subcontractors which can be monitored worldwide. Such companies must have established all elements of business organization (facilities, proper working hours, proper employment documentation, etc.). Human trafficking violates international human rights and, as such, often defies international work standards. In addition to being exposed to various forms of violence, victims of human trafficking are also forced to take part in sex industry, forced prostitution, or in other forms of sexual violence. Law enforcement, penal policy, and, above all, prevention should provide better support in the struggle against such exploitation.

Originality/Value:

Human trafficking includes various forms of exploitation that make people victims of modern slavery. Though human trafficking is a widespread organized crime activity, the general public still perceives it in terms of its mere sexual exploitation attributes. The paper explains the link between human trafficking and informal economy aspects that include other forms of exploitation.

UDC: 343.3/.7(493)

Keywords: trafficking, informal economy, labour exploitation, sexual exploitation, organized crime

1 UVOD

Trgovina z ljudmi je kompleksen pojav, ki ga na eni strani obvladujejo kriminalne organizacije, na drugi strani pa ga pospešuje naraščajoča revščina v svetu. Kot glavni problem lahko izpostavimo dva pomembna dejavnika, ki zajemata celoto

tega kompleksnega pojma, in sicer kriminaliteta in nepravilne ekonomske razlike v svetu, ki pa sta lahko med seboj neodvisna. Trgovina z ljudmi je globalni problem, ki vpliva na kompleksno matrico držav izvora, tranzita in namembnosti ter na njihove mednarodne odnose, varnost in gospodarstvo. Hkrati gre tudi za kršitev temeljnih človekovih pravic posameznika, pri katerih se izkorišča ranljive osebe za namene spolnega izkoriščanja in izkoriščanja delovne sile s strani kriminalcev, katerih glavni namen je premoženjska korist. Za razumevanje tržnih mehanizmov trgovine z ljudmi je pomembno analizirati sodobna gospodarstva, ki temeljijo na dveh gonilnih silah, in sicer povpraševanju po proizvodu (po osebah) in oblikovanju ponudbe za zadovoljitev teh potreb. Trgovina z ljudmi je pomemben segment neformalnega sektorja v gospodarstvu, ki je dostikrat neopažen, nejasen in v katerem prevladuje nestabilna oblika zaposlovanja. Delodajalec v neformalnem sektorju s pomočjo zmanjšanja stroškov delovne sile in pretiranim izkoriščanjem svojih zaposlenih postaja vedno bolj konkurenčen in boljši. V tem primeru lahko rečemo zaposlenim »sužnji«, saj so jim vzete vse pravice do svobodnega in dostojanstvenega življenja (Shapland in Ponsaers, 2009).

2 OPREDELITEV TRGOVINE Z LJUDMI

V svetu je vsak trenutek za namene spolnega izkoriščanja in za izkoriščanje delovne sile zlorabljenih mnogo ranljivih žensk, moških in otrok. Trgovina z ljudmi je ena izmed najbolj umazanih aktualizacij globalnega kapitalizma in je neposredna posledica škodljivih neenakosti, ki se širijo s procesom globalizacije v primerih poglobljanja revščine na podeželju, zmanjšanja ekonomske zmožnosti revnih, prehajanja bogastva in resursov iz revnih gospodarstev v bogata in široke erozije resničnih človekovih svoboščin v razvitem svetu. Sodobna družba zahteva razkritje anomalij, ki se kažejo v dobičkonosnosti industrije, zato je potreben radikalni premik pri razmišljanju o gospodarski globalizaciji in trgovini z ljudmi (Kara, 2009). Omrežja trgovine z ljudmi vključuje gospodarsko in politično motivirane kriminalce, ki se pogosto prepletajo z mednarodno kriminaliteto, pranjem denarja in drugimi kriminalnimi pojavi (Shelley, 2010). Pri organizirani kriminaliteti gre za združenje več oseb, katerih cilj je doseči monopol nad določenim prostorom in dejavnostjo z namenom pridobivanja čim večjega dobička. Sodobna gospodarska organizirana kriminaliteta je tako kot vsa druga podjetja osredotočena na ustvarjanje dobička, ki zagotavlja dobavo in povpraševanje. Trgovina z ljudmi je zelo velik del organizirane kriminalitete, ki kriminalnim združbam zagotovi dobiček. Kriminalci, ki trgujejo z ljudmi, uporabljajo prisilo, prevaro, korupcijo in surovo nasilje v vseh fazah poslovanja. Prav to je skupno vsem dejavnostim trgovine z ljudmi (Shelley, 2010). Zato je trgovina z ljudmi globalni problem z izrazitimi multidisciplinarnimi razsežnostmi, kajti trgovina z ljudmi ni le problem kaznovalne politike, temveč zajema različne segmente oziroma področja družbe, ki naj bi se borila proti in hkrati preprečevala trgovino z ljudmi. Temeljni problem trgovine z ljudmi še vedno ostaja pri samem razumevanju pojma. Pravilno razumevanje nam omogoča pravi pristop do same problematike, ki zajema trgovca in žrtev. Pojmovanje trgovine z ljudmi je povezano z različnimi definicijami, ki jih najdemo v strokovni literaturi in v mednarodnih dokumentih.

2.1 Trgovci posamezniki in organizirane skupine

Po svoji obliki so organizirane kriminalne skupine izredno dinamično kompleksne, odvisne od organiziranosti kriminalne organizacije in sprememb v družbenem gospodarskem življenju. Struktura organizirane kriminalitete je večplastna, bistvo pa je, da je ne slišimo in ne vidimo. Organizirane skupine delujejo v obliki mrežnih povezav, ki so prožne in se vedno znova prilagajajo zahtevam konkretnega stanja v okolju (Dobovšek, 2009). V številnih državah kriminalne skupine in omrežja sodelujejo v trgovini z ljudmi na transnacionalni ravni. Čeprav obstajajo indici, da gre za hierarhično strukturirane organizirane združbe, so te vedno bolj mrežno organizirane tako, da manjše skupine, kjer lahko deluje posameznik kot trgovec z ljudmi, ali manjše skupine, ki delujejo samostojno, tvorijo del širše mreže, v katere so vpleteni tudi podjetniki. Vloge posameznih členov organiziranih skupin in posameznikov lahko opredelimo kot (Europol, 2009a): rekruterji in posredniki; tisti, ki so odgovorni za tihotapljenje in transport; tisti, ki zagotavljajo ponarejene in spremenjene identitete za potovalne dokumente; tiste osebe, ki podkupujejo državne uslužbence in vzdržujejo stik s podkupljenci; tisti, ki sodelujejo pri zagotavljanju, upravljanju varnih lokacij; zvodniki; lastniki prostorov, kjer žrtve izkoriščajo (bari, nočni klubi, bordeli, tovarne, hoteli, gradbišča, kmetije); vodje delavcev; tisti, ki skrbijo pri zbiranju, dobavi in distribuciji dobička pri trgovini z ljudmi; tisti, ki zavestno sodelujejo pri pranju denarja ter upravljanju s sredstvi in prihodki kriminala; tisti, ki preko korupcije poskrbijo za vpletenost uradnikov in pravnih svetovalcev. Trgovec z ljudmi je lahko posameznik ali skupina, ki namerava zagrešiti katerokoli dejanje, opisano kot trgovina z ljudmi, pri njem sodeluje ali ga dopušča (Global Alliance Against Traffic in Women, 1999).

2.2 Žrtve

Žrtve prihajajo iz držav in regij, ki so izpostavljene težkim gospodarskim razmeram in drugim dejavnikom, ki vplivajo na to, da žrtev potisnejo v trgovino z ljudmi. Ni nujno, da so žrtve trgovine z ljudmi opisane „tipično“. Obstaja nešteto posameznikov, ki ne ustrezajo stereotipnemu ozadju žrtev trgovine z ljudmi, na primer zaradi pomanjkanje izobrazbe, osebnih odnosov, revščine, brezposelnosti, zlorabe v družinskem okolju itd. Posamezniki z visoko izobrazbo, ki so v delovnem razmerju, finančno stabilni veljajo prav tako za ranljive in lahko postanejo žrtve trgovine z ljudmi. Dejavniki so lahko predvsem želja po večji svobodi gibanja, delo ali študij v tujini in samozaupanje. Skupni imenovalac vsem dejavnikom je prevara, temelječa na virtualni obljubi dobrih delovnih pogojev, visoke plače, lepega življenja in dobrih ekonomskih pogojev v ciljni državi. V večini primerov so žrtve trgovine z ljudmi ženske in otroci, vendar je zaznati, da je vedno več izkoriščanja moških za delovno silo. Najbolj so ranljivi otroci, in sicer v primerih izkoriščanja za namene delovne sile in v primerih spolnega izkoriščanja (Europol, 2009b). Odrasli se pogosto dogovorijo za delo (znotraj ali zunaj meja) in so popolnoma informirani o vrsti in delovnih pogojih. Kasneje se pokaže, da to delo ni tisto, za katerega so se odločili, temveč je delo, kjer posameznik izgubi svoje pravice, postane suženi

trgovca, opravlja nevarno in težko delo, živi v zaprtih prostorih in je popolnoma odvisen od delodajalca. V večini primerov jim trgovec zapleni potne liste in omeji svobodo gibanja. Predvsem ponižujoč je položaj žensk, ki v večini primerov končajo v prikriti prostituciji in ponižanju. Lovci nanje največkrat obljubijo dobra delovna mesta v bogatih državah v legalnih dejavnostih, lahko pa jih tudi preprosto ugrabijo. Nato jih s pomočjo podkupljivih uradnikov spravijo čez meje, jih skrijejo v zaprtih prostorih, kjer jih s pomočjo mamil, tepeža in ponavljajočega posiljevanja pripravijo za spolno izkoriščanje. Ko dekle prispe v končno destinacijo s ponarejenim potnim listom, jo verjetno čaka eno ali več let spolnega izkoriščanja, kjer doživlja neprekinjeno razčlovečujoče trpinčenje, dokler se njeno telo ne iztroši ali pa se prekupčevalec ne odloči, da je odplačala svoj »dolg« - znesek, ki si ga je izmislil in ga vmes samovoljno prilagajal (Naim, 2005: 82).

3 OPREDELITEV NEFORMALNE EKONOMIJE V POVEZAVI S TRGOVINO Z LJUDMI

Neformalna ekonomija se pojavlja povsod po svetu kot antipod formalni ekonomiji, čeprav je vidna le delno in poteka vzporedno s tokom družbenega in gospodarskega življenja evropskih mest. S svojo bolj romantično in turistično obliko trgovanja na ulicah in trgih, s prodajanjem rož v restavracijah, s svojimi povezavami z drogo in prostitucijo, z ekonomskimi možnostmi za priseljence, mlade ter študente se povezuje s formalnim gospodarstvom, usmerjana s silami formalnega in neformalnega družbenega nadzora in je pomemben dejavnik v gospodarstvu evropskih držav (Shapland, 2003). Neformalno ekonomijo lahko opazimo pri treh različnih oblikah formalnega reda, in sicer: **finančnem/gospodarskem redu** (formalno gospodarstvo), **družbenem redu** (državna in mestna politika) in v **kazenskopravnem sistemu**. Na nekaterih področjih ni jasne ločnice med formalnim in neformalnim. Delo, ki ga po navadi opravljajo študentje, mladi, migranti in turisti v gostinstvu, turizmu, gradbeništvu, je večinoma v okviru formalne ekonomije za nizko plačilo. V nekaterih primerih delodajalec plačuje davke ter zdravstveno zavarovanje (formalna ekonomija), v drugih primerih pa delodajalec prispevkov ne plačuje prispevkov na zaposlenega (neformalna ekonomija). Poznamo dve različni opredelitvi za neformalno ekonomijo; ekonomsko opredelitev, ki opredeljuje neformalni sektor kot sektor, ki ne prispeva davčnih prihodkov nacionalnemu gospodarstvu ter zakonsko opredelitev, ki definira delo na črno. Analiza definicij pokaže, da prihaja do poskusov združitve teh dveh opredelitev, z razlikovanjem med »belo« (pravna, formalna gospodarska dejavnost), »sivo« (pravna, neformalna gospodarska dejavnost) in »črno« (nezakonita, neformalna gospodarska dejavnost) ekonomijo. Vendar pa davčni in gospodarski dejavniki, ki opredeljujejo razlike pri ekonomski opredelitvi in skušajo razmejiti, ali določena aktivnost spada v formalni oziroma v neformalni sektor, niso nujno v koraku z družbenimi in političnimi dejavniki, ki vplivajo na odločitve, ali je neko dejanje kaznivo ali ne, kot to določa kazensko pravo. Razlike med formalnimi in neformalnimi sektorji ter med zakonitimi in nezakonitimi sektorji so nastale na podlagi zgodovine, kulture, časa in prostora ter se razlikujejo med različnimi deli Evrope. Delo na

črno, goljufije in nekatere kraje po navadi niso prikazani v nacionalni ekonomski oceni, zato so prerezporejeni v smislu nacionalnega gospodarstva v neformalno ekonomijo. Poleg tega so dejavnosti, ki opredeljujejo neformalno gospodarstvo, bolj heterogene kot tiste pri ilegalni ekonomiji. Neformalna ekonomija je postal umetni konstrukt, ki obstaja predvsem zaradi prizadevanja držav, da uredijo obdavčitev tovrstne ekonomije (Shapland, 2003). Paoli (2003) opisuje neformalno ekonomijo kot nepogrešljivo v tem času, in sicer pravi, da neformalna ekonomija obstaja, le če obstaja formalno gospodarstvo. Če ne bi bilo formalnega gospodarstva, ki je državni regulativni okvir gospodarske dejavnosti, bi bili tudi brez neformalne ekonomije. Ideal tržnega gospodarstva bi brez ureditve za kakršno koli razlikovanje med formalnim in neformalnim izgubil pomen. Tako bi vse dejavnosti izvajali na način, ki ga danes opredeljujemo kot neformalnega. Bistvo neformalne ekonomije je torej v odnosu med vlado in gospodarsko dejavnostjo. Vlada je tista, ki ureja, obdavčuje, premika meje, ki ločuje med formalnim in neformalnim, med zakonitim in nezakonitim. Kljub temu, da se meje neformalne ekonomije redno prečka s strani mnogih gospodarskih subjektov, lahko potrdimo, da so samo nekatere kriminalne organizacije sposobne biti aktivno istočasno in vseskozi v različnih sektorjih neformalne ekonomije kot tudi v sektorjih formalne ekonomije (Paoli, 2003). Neformalno ekonomijo vedno bolj spodbujajo številni ekonomisti, kajti preživetje nacionalnega in regionalnega gospodarstva je odvisno od neformalne ekonomije. Države iščejo različne vzroke pojavljanja neformalne ekonomije. Eden od vzrokov je visoko davčno breme, ki premami legalne podjetnike, da pridobijo storitev preko neformalne ekonomije, ki zajema delo na črno in neformalno zaposlovanje (Shapland in Ponsaers, 2009). Visok nivo neformalne ekonomije lahko posamezno državo pripelje do prilagoditve, saj je sodobna družba del ekonomske in politične globalizacije, ki jo podpira neformalna ekonomija in utaja davkov, zato neformalna ekonomija predstavlja resno grožnjo posamezniku in družbi (Dobovšek, Žibert in Pirnat, 2008).

Delo na črno obsega vse plačane dejavnosti, ki so načeloma legalne, pri njih pa se ne plačuje prispevkov za socialno varnost in davka davčnim organom, ne pa tudi dejavnosti, ki kot take niso legalne, na primer tihotapljenje, preprodajo drog ali druge kriminalne dejavnosti. Delo na črno ni omejeno le na izvedeno delo za denar, ampak tudi v zameno za plačilo v drugačnih oblikah. Plačila so lahko sestavljena iz blaga ali pa gre za vzajemne storitve ali usluge. V večini držav je potrebno prijaviti, če vršitelj pričakuje nadomestilo ali če vrednost izmenjanega blaga ali storitev presega določen prag. Za delo na črno torej smatramo tiste dejavnosti, ki jih je potrebno prijaviti, vendar ostanejo neprijavljene davčnim organom in institucijam, ki skrbijo za socialno varnost. V nekaterih državah dohodka, ki v primeru, da dohodek od dela pade pod določen prag, ni potrebno prijaviti organom, v drugih pa je skoraj za vsak cent treba poročati (primer »gangmasterjev« v Angliji). Na splošno moramo upoštevati, da se davčni sistem in pravila močno razlikujejo med državami. V nekaterih državah, kakor na Švedskem in Danskem, je skoraj vsak dohodek od dela obdavčljiv, v drugih pa so nekatere mejne vrednosti, določene glede obdavčljivosti, drugo pa se uvršča med stranske dohodke (European Commission, 2007). Bolj ko odkrivamo problem skritega dela izven trga dela, bolj nam postaja jasno, da je to delo revnih in brezposelnih ljudi (Pahl, 1987). Trgovina z ljudmi je tako osnova za

del različnih oblik dela na črno, ki niso prepovedane z zakonom. Dokazila o rasti trgovine z ljudmi na črnem trgu, ki prihajajo iz različnih držav, potrjuje dejstvo, da se vedno več ljudi potisne v obliko sodobnega suženjstva, tak primer je delovanje zabavne industrije, ki temelji na shemi trgovine z ljudmi, predvsem žensk, moških in otrok, ki so v tem primeru del črnega trga in jih izkoriščajo na področju spolno usmerjenih storitev (prostitucija, pornografija, spolni turizem itd.) in na področju izkoriščanja delovne sile (proizvodnja, gradbeništvo, kmetijstvo itd.) (Ivakhnyuk, 2005). Ta oblika dela na črno je ena najbolj krutih, saj se jih redkokdaj obravnava kot žrtve trgovine z ljudmi in še preden prejmejo pomoč, jih obravnavajo kot nezakonite priseljence ali kot kriminalce (Global Alliance Against Traffic in Women, 2007). Poznamo več razlogov, da je dela na črno vse več. Eden od glavnih razlogov je skušnjava za delodajalce, zaposlene in samozaposlene, da povečajo svoje prihodke in zmanjšajo stroške z izogibanjem obdavčenju in plačevanju socialnih prispevkov. Med pomembne razloge uvrščamo tudi neustrezno regulacijo opravljanja zasebnih dejavnosti, pri katerih delovnopravne regulacije niso jasno opredeljene (Daza, 2005). Temelj razširjenosti dela na črno je iskanje cenejše delovne sile, saj so visoki stroški dela prevladujoči element konkurenčnosti, predvsem v delovno intenzivnih področjih dela (čiščenje, kmetijstvo, gradbeni sektor). To so področja, kjer se jih v večini poslužujejo migranti, ki se smatrajo za alternativno poceni delovno silo v primerjavi z domačo delovno silo. Delodajalci iščejo poceni delovno silo, da bi posledično zmanjšali stroške oziroma ceno, to pa lahko hitro privede do izkoriščanja delavcev (Ollus in Jokinen, 2011).

Neformalno zaposlovanje se šteje kot nezakonito, neprijavljeno delo in je razširjeno v razvitih državah, v tranzitnih je situacija zaradi zgodovinskega razvoja precej drugačna. Industrializirane države postopoma širijo neformalni sektor, ki vključuje vidne dejavnosti (prosilce za azil) in nevidne dejavnosti (skrite delavnice, kjer izkoriščajo delovno silo), da s tem rešujejo problem nezaposlenosti in potrebe po sezonskih delavcih. Neformalna zaposlitev zajema vse vrste plačanega dela za lastne potrebe (npr. obiranje jagod). To delo ni priznано, urejeno ali zaščiteno z zakoni in predpisi. Večina neformalnih delavcev nima socialne varnosti, plačanega dopusta, prostih dni ali pogajalske moči v odnosu do svojih delodajalcev. Obstajajo tri kategorije zaposlovanja delavcev, ki jo opisuje Mednarodna organizacija dela: **delodajalci** (lastniki gospodarskih podjetij, lastniki upravljavci neformalnih podjetij); **samozaposleni delavci** (samostojni delavci, voditelji gospodinjstev, neplačani družinski delavci); **plačani delavci** (delavci neformalnih podjetij, običajni delavci, ki nimajo stalnega delodajalca, podizvajalci, delavci v gospodinjstvu, začasni delavci in delavci s krajšim delovnim časom, neprijavljeni delavci) (Ruiz, 2004). Neformalna zaposlitev je povezana z določenimi dejavnostmi, vključno s plačanimi domačimi storitvami, v kmetijstvu, gostinstvu, trgovini, v določenih podjetjih in gradbeništvu (Barnable, 2002). Zaradi neurejenosti področja obstaja pritisk za nastanek trde politike v smeri regulacije zaposlovanja, pri čemer se nekateri delodajalci izogibajo predpisanim zahtevam. Nekateri delodajalci neuradno določajo plače in delovni čas, v večini primerov pa gre za nizke plače in razširjenost delovnega časa, neplačano hrano in transport ter relativno ohlapno delovno disciplino. Neformalno zaposleni delavci sprejmejo te razmere predvsem zaradi premalo možnosti na trgu dela (Ram, Edwards in Jones,

2004). V teh primerih gre za izkoriščanje in zavajanje delovne sile, ki temelji na trgovini z ljudmi. Posamezniku so sprva predstavljeni drugačni pogoji dela, za katere se posameznik odloči svobodno, ki se kasneje izkažejo za nedopustne in krute. Ti posamezniki kaj kmalu postanejo žrtve trgovine z ljudmi na črnem trgu zaposlovanja (Shapland in Ponsaers, 2009).

4 UREDITEV TRGOVINE Z LJUDMI V BELGIJI

4.1 Trgovina z ljudmi za namene spolnega izkoriščanja v Belgiji

Kriminalne mreže, vpletene v trgovino z ljudmi v Belgiji, so dejavne pri izvajanju spolnega izkoriščanja na ozemlju EU in so v glavnem romunske, bolgarske in nigerijske nacionalnosti (European Commission, 2011). Albanske mreže so v zadnjem času manj vidne, ker so prisotne predvsem v trgovini z drogo. Prikrito prostitucijo je še vedno mogoče zaznati v azijskih in turških omrežij, čeprav jo je težko odkriti, zaradi svoje specifične kulturne usmerjenosti vseh vpletenih, saj organi pregona težko pridobivajo informacije zaradi zaprtosti skupin. Belgijski mediji poročajo tudi o ruskih prostitucijskih mrežah, ki delujejo zelo neopazno, preko bolgarskih zvodnikov, ki se ukvarjajo predvsem s transportom mladih žensk v Belgijo. Žrtve so ženske iz nekdanje Sovjetske zveze, predvsem iz Moldavije in Gruzije, prostitutke pa selijo iz enega mesta v drugega, pri tem tudi državne meje niso ovira (Nemčija–Belgija–Nizozemska). Ta modus operandi zaplete policijsko delo, saj v zadnjem času policijska poročila kažejo, da se vidne oblike spolnega izkoriščanja pojavljajo v več različnih oblikah. Nekatere prostitutke delujejo v privatnih stanovanjih, privatnih klubih, masažnih salonih, druge se ukvarjajo s spremstvom, opazen pa je premik na internet kot točko vzpostavitve kontaktov. Zaradi navedenih dejavnikov je nujno, da pravosodni organi različnih držav medsebojno sodelujejo pri pregonu tovrstne kriminalitete. Kriminalne mreže uporabljajo te pomanjkljivosti v svojo korist. Obmejna regija Verviers je najbolj znana kot središče kriminalnih operacij, kjer izvajajo dejavnosti v več državah, tako v Achnu kot tudi v Heerlnu. Na belgijskem teritoriju delujejo v skladu z zakonodajo, da izpolnijo zahteve belgijskega pravosodnega sistema, drugje pa opravljajo kriminalne dejavnosti. Mreža prostitucije uporablja to subtilnost v svojo korist s pomočjo struktur, ki omogočajo, da je spolno izkoriščanje nevidno in prikrivajo svoje mesto v kazenskem sistemu. Prostitutke dajejo vtis, da delajo same. V razmerah, ko oseba postane neodvisna, ne moremo več govoriti o izkoriščanju. Koncept izkoriščanja pomeni, da se ena oseba, žrtev, znajde v položaju, v katerem je odvisna od druge osebe, izkoriščevalca. S pomočjo teh struktur je neposredna vez med zvodniki in dejansko prostitucijo uničena, kar onemogoča kazenski pregon. To še dodatno otežuje delo belgijskih preiskovalcev in pravosodja, ko poskušajo dokazati, da je prisilna prostitucija pravzaprav potek trgovine z ljudmi (Centre for Equal Opportunities and opposition to Racism [CEOOR], 2009).

4.2 Trgovina z ljudmi za namene delovne sile v Belgiji

Izkoriščanje delovne sile v Belgiji v zvezi s trgovino z ljudmi običajno najdemo v naslednjih sektorjih: vrtnarstvo, kmetijstvo, gradbeništvo, hoteli, restavracije, gostinstvo in gospodinjstva. Po podatkih Europol se je pojavila novost izkoriščanja delavcev, ki polagajo asfalt pri cestnih delih. Obstajajo tudi atipični sektorji, kjer nezakonite delavce neposredno ne zaznamo kot žrtve trgovine z ljudmi. To so na primer peki, turški in bolgarski mesarji, upravljavci v nočnih trgovinah (Night shop), indijsko-pakistanski »phon shops«, na področju prometa, čiščenja, pranje avtomobilov in v javnih toaletah (CEOOR, 2009). Na splošno se trg z ljudmi za namene izkoriščanja delovne sile pojavlja v organiziranih oblikah, včasih celo vključujejo hudodelske združbe (Europol, 2009a). Ta vrsta kriminalnih združb se večinoma pojavlja v smislu izkoriščanja delovne sile, v sistemih za služenje zaradi zadolženosti. Žrtev je prisiljena povrniti potne stroške z brezplačnim delom. Taki primeri so predvsem v kitajskih restavracijah, ko imajo žrtve kakršen koli dolg do kitajskih kriminalnih združb (triad). Tudi pri izkoriščanju gospodinjstev najdemo podobne primere, kjer so v glavnem vietnamske žrtve. Druge oblike trgovine z ljudmi za potrebe izkoriščanja delovne sile vključujejo delo v nečloveških razmerah. Nekatera podjetja s takšno delovno silo predstavljajo nelojalno konkurenco z vzpostavitvijo zunanjih sistemov in z uporabo lažnih samozaposlenih delavcev, kjer izkoriščajo tujo delovno silo in ljudi prisilijo, da delajo v nečloveških razmerah, ne da bi to predstavljalo dejansko prisilno delo v ožjem pomenu besede. Izkoriščanje delovne sile v pogojih, ki so v nasprotju s človekovim dostojanstvom, predstavlja ključni element zunanjih modelov, ki jih uporabljajo pravno-gospodarski sektorji, ki si prizadevajo za zmanjšanje stroškov za plače. V ta namen se uporabljajo sistemi dodelitve z oddajanjem in vključevanjem lažnih samozaposlenih delavcev, omejitev, ki jo imajo glede na žrtve, je pogosto subtilna in zapletena (CEOOR, 2009).

4.3 Prisila z namenom storitve kaznivih dejanj v Belgiji

V skladu z zakonodajo iz leta 2005 o trgovini z ljudmi spada prisila storitve kaznivih dejanj pod nove namene izkoriščanja, ki so značilni za kaznivo dejanje trgovine z ljudmi. Ta problem so opazili evropski organi tudi v drugih državah. Na Nizozemskem je nacionalni poročevalec za trgovino z ljudmi že obravnaval ta problem v okviru trgovine z ljudmi. Odkril je nekaj primerov prisilnih kriminalnih aktivnosti, kot so kraje s pištolo in ponarejanje dokumentov. Od leta 2006 se mesto Charleroi srečuje s problemom Maročanov brez dovoljenja za bivanje, ki so prisiljeni v prodajo drog. V tem primeru se včasih začne le pravni postopek v zvezi z drogami. V praksi se žrtve srečujejo z veliko težavami, da dobijo status žrtve trgovine z ljudmi. Policijska poročila so pokazala, da to niso osamljeni primeri, ampak očitno nova strategija, ki jo uporabljajo kriminalne organizacije in postaja mednarodni problem. Koordinatorji se nahajajo v Maroku in od tam pošiljajo ljudi v Belgijo. Izstopa primer v Charleroiu, kjer prekupčevalci z drogo delujejo tudi na področju prostitucije ob izhodu iz mesta, pri tem se nekateri preprodajalci drog

sprehajajo oboroženi z noži in strelnimi orožji. Maroški trgovci na splošno nimajo dovoljenja za bivanje in vsi prihajajo iz istega območja Maroka, Rif. Večina jih zelo dobro ve, da so se zaposlili kot preprodajalci drog in da lahko tudi zaslužijo veliko denarja. Vendar pa se jih tudi več zaposli z obljubo, da bodo prišli in delali v gradbeništvu. Ko prispejo v Belgijo, so prisiljeni v služenje denarja s preprodajo drog, da vrnejo dolg za poplačilo poti. V Antwerpnu so policisti odkrili Kitajce, ki so si nakopičili velike dolgove z igrami na srečo v lokalnih igralnicah, v lasti kitajskih triad. Da bi odplačale svoje dolgove iger na srečo, so bile žrtve prisiljene v sodelovanje pri prodaji ekstazija za kitajske triade in delati kot tihotapci ljudi (CEOR, 2009).

4.4 Belgijski sistem in usmeritve akterjev pri zaščiti trgovine z ljudmi

Belgija je v devetdesetih letih vzpostavila sistem zaščite žrtve trgovine z ljudmi in ga postopoma nadgrajevala z novimi zakoni in direktivami. Belgijski sistem za boj proti trgovini z ljudmi je kompromis med željo zaščititi žrtev ter učinkovitim bojem proti kriminalnim mrežam trgovine z ljudmi. Govorimo o žrtvah trgovine z ljudmi, ki privolijo v sodelovanje s sodnimi oblastmi in v sprejetje v specializirane centre. Žrtve lahko pod posebnimi pogoji zaprosijo za začasno ali celo stalno prebivališče v Belgiji. Zaradi usklajevanja postopkov različnih institucij, lahko žrtve izkoristijo 45 dnevno reflektivno dobo, v kateri imajo čas, da se same odločijo, ali bodo pričale proti izkoriščevalcem. Poseben poudarek je dan listi indikatorjev, ki so narejeni za odkrivanje primerov trgovine z ljudmi in pomoč prepoznanim žrtvam. Tudi, če status žrtev ni v skladu s predpisi in nima prebivališča, migracijskega ali zaposlitvenega dovoljenja, se lahko predvideva, da bodo osebe obravnavane kot žrtve kaznivih dejanj. Z drugimi besedami, ne smatrajo jih kot nelegalne migrante ali delavce na črno, temveč kot potencialne žrtve, ki bi morale biti usmerjene v pomoč v posebnih centrih. Pri tem moramo opozoriti na usmeritev, ki je namenjena v kontekstu identifikacije žrtev na glavne akterje pregona tovrstnih dejavnosti, in sicer na policijo, inšpekcije ter migracijske službe. Ključni namen je izboljšati sodelovanje in izmenjavo informacij med temi službami. Poudarek je na ukrepih, ki naj bi jih implementirali po tem, ko je bila oseba spoznana za potencialno žrtev in nujno vključuje reflektivni čas ter različne postopkovne faze, ki so povezane z njihovim statusom žrtve trgovine z ljudmi. Takšen sistem pokaže izboljšave pri odkrivanju in identifikaciji žrtev, še posebej pri odkrivanju ekonomskega izkoriščanja. V preteklosti je bila kaznovana trgovina z ljudmi za potrebe izkoriščanja delovne sile samo v primeru, če je bila žrtev tujec (CEOR, 2009). Največja predpisana kazen za vse oblike trgovine z ljudmi je po belgijskem kazenskem zakoniku 30 let. Člani kriminalnih združb, ki se ukvarjajo s kriminalnimi dejanji, kot je trgovina z ljudmi, so po belgijski zakonodaji obsojeni na visoke kazni (Weyemberhg, 2009).

Belgijska vlada je sprejela nacionalni načrt za boj proti trgovini z ljudmi v letu 2008 za obdobje 2008–2011, ki ga nadgrajuje. Belgijski pristop oziroma strategija je osredotočena na preprečevanje trgovine z ljudmi, pregon storilcev kaznivih dejanj

in zaščito žrtev. Za koordinacijo boja proti trgovini z ljudmi na nacionalni ravni je pristojna Medresorska enota za usklajevanje boja proti nedovoljeni trgovini in tihotapljenju z ljudmi, ki je bila ustanovljena leta 1995. Medresorska enota je pod vodstvom belgijskega ministra za pravosodje in vključuje zvezne, operativne ter politične akterje, ki aktivno sodelujejo v boju proti trgovini z ljudmi. Na operativni ravni je prednostna naloga Zveznega urada državnega tožilca, ki je odgovoren za ukrepanje na nacionalni ravni, kot tudi za lažji pretok in izmenjavo informacij med različnimi organi državnega tožilstva, preiskovalnih sodnikov in policije. Belgija vzpostavlja strokovno mrežo za spodbujanje pretoka informacij med specializirane tožilce, vključuje zvezno policijo, urad za preseljevanje in kazensko politiko, ki se posebej ukvarjajo s preiskavo in pregonom trgovine z ljudmi. S pomočjo belgijskega urada za preseljevanje se je začela kampanja za Brazilce v Belgiji, kajti Brazilci predstavljajo eno glavnih skupin žrtev ekonomskega izkoriščanja trgovine z ljudmi v Belgiji, ki jih obvešča o pravicah in dolžnostih. Belgijska delegacija se je močno zavzela za to problematiko in je v prvi polovici julija 2011 odšla v Brazilijo, da bi razpravljali o konkretnih ukrepih v zvezi z izmenjavo informacij, sodelovanjem, vprašanjem migracij, predvsem pa preprečevanjem ekonomskega in spolnega izkoriščanja (European Commission, 2011).

5 ZAKLJUČEK

Belgijske in slovenske aktivnosti pri preprečevanju trgovine z ljudmi so si v osnovi zelo podobne. Obe državi imata podobno strategijo boja proti trgovini z ljudmi. Njune smernice se zgledujejo po »mednarodnih dokumentih, mednarodnih organizacijah in poenotenju nacionalnih zakonodaj o preprečevanju, zatiranju in kaznovanju trgovine z ljudmi ter pomoči žrtvam tega pojava« (Vlada Republike Slovenije, 2011). Zaradi podobnosti imamo enake probleme pri pregonu trgovine z ljudmi (nesodelovanje institucij, težave pričanja, mednarodnost kriminalitete), v nekaterih primerih pa se tudi razlikujemo. Belgija je spremenila zakonodajo, ki se nanaša na trgovino z ljudmi v povezavi z neformalno ekonomijo prisilnega in izkoriščevalnega dela, da bi zadostila mednarodnim in evropskim zahtevam (Okvirni sklep Sveta Evropske unije z dne 19. julija 2002 o boju proti trgovini z ljudmi, 2002). Belgijska zakonodaja opredeljuje dve obliki izkoriščanja, ki jih ne predvidevajo niti evropski niti mednarodni instrumenti, in sicer organizirano beračenje in prisiljevanje posameznikov, da povzročijo kaznivo dejanje proti njihovi volji. Največja predpisana kazen za vse oblike trgovine z ljudmi je po belgijskem kazenskem zakoniku 30 let, slovenski novi kazenski zakonik (Kazenski zakonik RS, 2008: 113. člen) pa predpisuje najvišjo kazen 15 let: »za kaznivo dejanje storjeno proti mladoletniku ali s silo, grožnjo, preslepitvijo, ugrabitvijo ali zlorabo podrejenega ali odvisnega položaja, ali z namenom prisiljevanja k nosečnosti ali umetni oploditvi ali če je storilec storil to kaznivo dejanje kot član hudodelske združbe za izvrševanje takih dejanj ali če je bila s tem dejanjem pridobljena velika premoženjska korist.«

Poleg zakonodajne ureditve, ki se med seboj razlikujeta, imata obe državi aktivnosti, ki različno ali podobno delujejo v boju proti trgovini z ljudmi. Slovenija

bi se lahko zgledovala po belgijski vladi, ki je uredila zakonodajo tudi na področju neformalne ekonomije in izkoriščanje delovne sile in je v zadnjih letih pokazala izreden napredek s preventivnimi prizadevanji z nevladnimi organizacijami s pomočjo različnih kampanj ter usposabljanje belgijskih vojakov, ki so razporejeni na mednarodne mirovne misije. Belgija je prav tako korak pred Slovenijo na področju preiskovanja in sodnega pregona trgovine z ljudmi s sprejetjem liste indikatorjev, ki so usmerjeni za odkrivanje primerov trgovine z ljudmi in pomoč prepoznanim žrtvam.

Slovenija bi morala razmišljati v smeri opredelitve neformalne ekonomije in oblik izkoriščanja, ki se že pojavljajo zunaj naših meja, in ne čakati na dan, ko pride do krutega izkoriščanja, na katerega nismo strokovno pripravljene. V javnosti kaj kmalu nastanejo senzacionalistične razprave novinarjev, ki javno rešujejo za njih slabo poznano problematiko, kar lahko privede do napačnega osveščanja javnosti. Prav tako bi morali biti bolj pozorni na žrtve in jih tudi v primeru, da nimajo ustreznih dovoljenj (migracijskih, zaposlitvenih), smatrati kot potencialne žrtve trgovine z ljudmi, ne pa kot ilegalne migrante ali delavce na črno. Država oziroma akterji, ki delujejo na področju boja proti trgovini z ljudmi, bi morali bolj aktivno spodbujati multidisciplinarno sodelovanje med različnimi institucijami (tako državnimi kot civilnimi), ki lahko s skupnim sodelovanjem in strokovnim usposabljanjem preprečijo organizirano kriminaliteto, predvsem pa trgovino z ljudmi.

LITERATURA

- Barnable, S. (2002). *Informal employment in countries in transition: A conceptual framework*. London: School for Economics.
- Centre for Equal Opportunities and Opposition to Racism [CEOOR]. (2009). *Trafficking in and smuggling of human beings: Annual report*. Brussels: CEOOR.
- Daza, J. L. (2005). *Informal economy, undeclared work and labour administration*. Geneva: International Labour Office.
- Dobovšek, B. (2009). *Transnacionalna kriminaliteta*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Dobovšek, B., Žibert, F. in Pirnat, A. J. (2008). Ekonomski vidiki trgovine z ljudmi na zahodnem Balkanu. *Varstvoslovje*, 10(4), 633-665.
- European Commission. (2007). *Undeclared work in the European Union*. Pridobljeno na http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_284_eu.pdf
- European Commission. (2011). *Fight against trafficking in human beings Belgium*. Pridobljeno na <http://ec.europa.eu/anti-trafficking/section.action?sectionId=ee0a97c9-c36f-4075-9c15-823c947f4aab§ionType=TAG&page=1&breadCrumbReset=true>
- Europol. (2009a). *EU organised crime threat assessment*. Pridobljeno na https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/publications/octa2009_0.pdf
- Europol. (2009b). *Trafficking in human beings in the European Union: A Europol perspective*. Pridobljeno na <http://ec.europa.eu/anti-trafficking/entity.jsessionid>

d=jZMmNZDKy5zcpFh44YXNPhRTPS2mQZY7GrhGGyXnGN0nJvJIR7Gy!1145937442?id=b50db72c-6434-41c4-9c50-5fa9166e7df5

- Global Alliance against Traffic in Women. (1999). *Human right standards for the treatment of trafficked persons*. Pridobljeno na www.globalrights.org/site/.../IHRLGtraffickin_tsStandards.pdf
- Global Alliance against Traffic in Women. (2007). *GAATW organisations and friends in Europe jointly call for effective human rights protection of persons affected by human trafficking*. Pridobljeno na www.gaatw.org/UNAdvocacy/CoE_GAATW_statement07.pdf
- Ivakhnyuk, I. (2005). *The significance of the informal sector in attracting illegal migration including trafficking in human beings: Exchange of information, experience and best practices*. Predstavitev na Thirteenth OSCE Economic Forum Demographic Trends, Migration and Integrating Persons belonging to National Minorities: Ensuring Security and Sustainable Development in the OSCE Area Prague, 23-27 May 2005.
- Kara, S. (2009). *Sex trafficking: Inside the business of modern slavery*. New York: Columbia University.
- Kazenski zakonik RS. (2008). *Uradni list RS*, (55/08).
- Naim, M. (2005). *Nedovoljeno: kako tihotapci, prekupčevalci in posnemovalci uporabljajo globalno gospodarstvo*. Ljubljana: Založba Gnostica.
- Okvirni sklep Sveta Evropske unije z dne 19. julija 2002 o boju proti trgovini z ljudmi. (2002). Pridobljeno na <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32002F0629:SL:NOT>
- Ollus, N. in Jokinen, A. (2011). *Trafficking for labour and labour exploitation – setting the scene*. Helsinki: HEUNI.
- Pahl, R. (1987). Does jobless mean workless? Unemployment and informal work. *America Annals of the American Academy of Political and Social Science*, (493), 36-46.
- Paoli, L. (2003). The informal economy and organized crime. V J. Shapland, H.-J. Albrecht, J. Ditton in T. Godefroy (ur.), *The informal economy: Threat and opportunity in the city* (str. 133-173). Freiburg i. Br.: Iuscrim.
- Ram, M., Edwards, P. in Jones, T. (2004). *Informal employment, small firms and the national minimum wage*. University of Warwick. Pridobljeno na www.lowpay.gov.uk/lowpay/research/pdf/t0NTAVZ4.pdf
- Ruiz, M. (2004). *Informal economy*. Brussels: Eurodad.
- Shapland, J. (2003). Looking at opportunities in the informal economy of cities. V J. Shapland, H.-J. Albrecht, J. Ditton in T. Godefroy (ur.), *The informal economy: Threat and opportunity in the city* (str. 1-25). Freiburg i. Br.: Iuscrim.
- Shapland, J. in Ponsaers, P. (2009). Potential effects of national policies on the informal economy. V J. Shapland in P. Ponsaers, (ur.), *The informal economy and connections with organised crime*. The Hague: Bju Legal Publishers.
- Shelley, L. (2010). *Human trafficking: A global prespective*. New York: Cambridge University Press.
- Vlada Republike Slovenije. (2011). *Boj proti trgovini z ljudmi*. Pridobljeno na http://www.vlada.si/si/teme_in_projekti/boj_proti_trgovini_z_ljudmi/

Weyembergh, S. (2009). *The evaluation of European criminal law*. Bruxelles: Editions de l'Universitete de Bruxelles.

O avtorjih:

Dr. Bojan Dobovšek, izredni profesor za kriminalistiko, Fakulteta za varnostne vede, Univerza v Mariboru.

Leja Drobnak, magistra varstvoslovja, Fakulteta za varnostne vede, Univerza v Mariboru.